

Wort, Bild, Baubefund – Deutsch-Tschechische Ontologie für Archäologie und historische Bauforschung

Slovo, obraz, kontext – Česko-německá ontologie pro oblast archeologie a stavebně-historického výzkumu

Projektpartner / Projektoví partneři:

**Otto-Friedrich-Universität
Bamberg:**
Bauforschung und Baugeschichte /
KDWT

Prof. Dr.-Ing. Stefan Breitling
Dr.-Ing. Tobias Arera-Rütenik
Anna Nöbauer, M.A.
Leonhard Salzer, M.A.

Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit

Stefan Wolters, M.A.
(Wissenschaftlicher Leiter
des ArchaeoCentrums
bayern-böhmen /
odborný vedoucí
ArchaeoCentra Čechy-
Bavorsko)

**Südböhmische Universität Budweis
/ Jihočeská univerzita v Českých
Budějovicích:**
Institut für Archäologie /
Archeologický ústav

prof. PhDr. Rudolf Krajíc, CSc.
Mgr. Martin Pták

**Institut für Deutsch-Tschechische
Areale Studien und Germanistik
/ Ústav česko-německých
areálových studií a germanistiky**

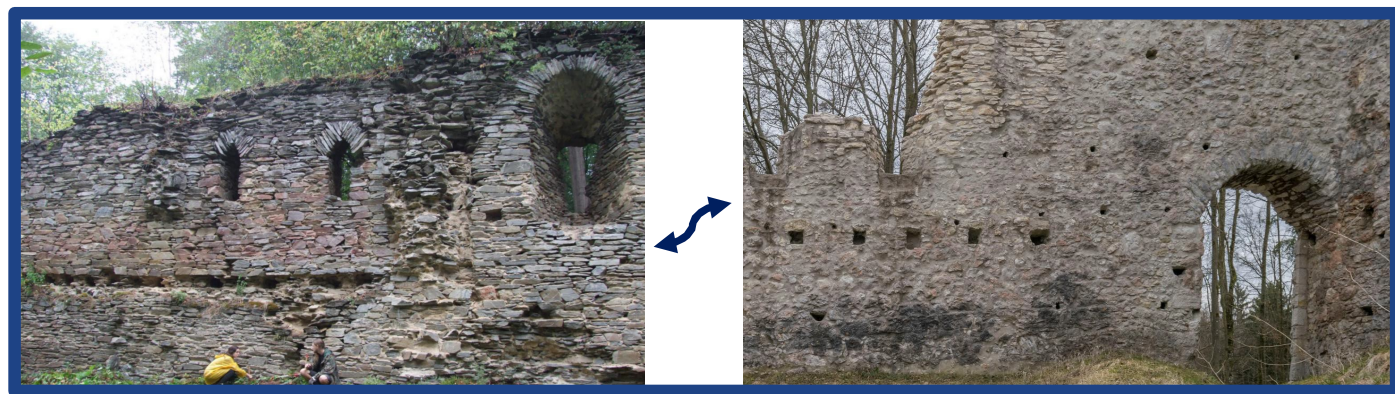
Dr. phil. Markéta Ederová
Bc. Aneta Karpíšková

**Universität Passau:
Institut für Informationssysteme
und Softwaretechnik**

Prof. Dr. Burkhard Freitag
Dr. Alexander Stenzer

Sémantická síť jako stabilní fundament odborné, digitální spolupráce ve vědě, výuce, propagaci

V dubnu 2019 zahájili pracovníci Oddělení stavebně-historického průzkumu Kompetenčního centra památkové péče bamberské univerzity (KDWT) v kooperaci s Ústavem informačních systémů a softwarové techniky IFIS Univerzity v Pasově tvorbu vícejazyčného slovníku pojmů pro oblast historické architektury. Tato ontologie ve formátu SKOS (Simple Knowledge Organisation System) umožňuje sémantickou anotaci souborů dat tematického komplexu „historická architektura“ a v budoucnu by měla být využívána za účelem společného vypracování a zpracování výsledků výzkumu prováděného v rámci dvoj- či vícejazyčných projektů. V současné době slovník obsahuje cca 8000 hesel. Díky finanční podpoře Česko-bavorské vysokoškolské agentury mohla být ve spolupráci s Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích přibližně třetina odborných pojmů zde obsažených přeložena do češtiny. V rámci mezioborového projektu Slovo-obraz-kontext jsou jednotlivá vzájemně prolinkovaná hesla dále doplňována obrazovou přílohou či krátkými videi – terminologie tedy bude přístupná jak v podobě deskriptivní definice, publikované paralelně v několika jazycích, tak současně v názorné formě konkrétních příkladů a kontextů výskytu, aby byla mnohovrstevnatost a komplexita reálných historických objektů adekvátně zachována i v jejich normované, digitální podobě. Ústav informačních systémů IFIS pasovské univerzity vyvinul speciální metodu publikace výstupů projektu, využívající systému MonArch a umožňující uživatelům online přístup k ontologii.

Im Mauerwerk der Burg Karlshaus in Südböhmen und der Rumburg im Altmühltal sind ähnliche Strukturen erkennbar. Beide Burgen wurden als Mantelmauerburg ohne Bergfried errichtet. Gerüstlöcher zeugen von der zeittypischen Mauertechnik und die Position der Balkenlöcher verrät die Lage ehemaliger Balken. Durch die Verknüpfung mit einem Normdatenvokabular können typische Phänomene und Befunde archivübergreifend gesucht und verglichen werden.

Ve zdivu Karlova hrádka u Purkarce v jižních Čechách a hradu Rumburg v oblasti Altmühltal jsou patrné tytéž struktury. Oba hrady byly postaveny jako tzv. hrad s plášťovou zdí bez hlavní věže typu bergfritu. Na základě čtverhranných otvorů ve zdivu si lze vytvořit představu o použité stavební technologii, jejich sklon prozrazuje někdejší polohu trámů do nich zasunutých. Ve slovníku pojmů („ontologii“) tvořeném standardizovanými daty bude možné ve všech dostupných archívech a několika jazycích vyhledávat a porovnávat typologicky příbuzné jevy a nálezy.

Ein semantisches Netz als Grundlage für die digitale Zusammenarbeit in Forschung, Lehre und Vermittlung

In Zusammenarbeit mit dem IFIS (Institut für Informationssysteme und Softwaretechnik) der Universität Passau entsteht am KDWT (Kompetenzzentrum Denkmalwissenschaften und Denkmaltechnologie) im Fachbereich Bauforschung seit April 2019 ein mehrsprachiges Vokabular für historische Architektur. Diese Ontologie im SKOS-Format (Simple Knowledge Organisation System) erlaubt die semantische Annotation von Datensätzen zum Themenkomplex historischer Architektur und soll künftig vor allem auch die gemeinsame Er- und Bearbeitung von Forschungsdaten in mehrsprachigen Forschungsprojekten ermöglichen. Aktuell umfasst das Fachvokabular etwa 8000 Einträge. Im Rahmen der Projektförderung durch die BTHA konnte dieses Fachvokabular an der Südböhmischen Universität Budweis inzwischen zu etwa einem Drittel ins Tschechische übertragen werden. In der Zusammenarbeit mit dem ArchaeoCentrum Bayern-Böhmen sowie dem Institut für Archäologie in Budweis werden im Projekt Wort-Bild-Baubefund zu den miteinander vernetzten Fachbegriffen konkrete Beispiele, Befundbilder und Videos hinterlegt, um einen definierten und in Fremdsprachen übersetzten Begriff durch die Vielfalt an konkreten Beispielen zu illustrieren und zugleich die realen Befunde und Arbeitsvorgänge auf die Normdaten zu referenzieren. Für die Publikation der Projektinhalte wurde am IFIS der Universität Passau eine Methode entwickelt, um die SKOS-basierte Ontologie mithilfe des MonArch-Systems online nutz- und verfügbar zu machen.

Brloh, Klosterruine Kuklov
48.932291, 14.181359

<https://youtu.be/C0sDniCGZug>

Berlin, Franziskaner-Klosterkirche
52.518397, 13.412558

Bamberg, Dom
49.890924, 10.883069

Ebrach, Zisterzienser-Abtei
49.890924, 10.883069

In der Nähe der Südböhmischen Stadt Budweis befindet sich die Klosterruine Kuklov. Das aufwändig verzierte, spätgotische Portal am Langhaus der Klosterkirche besteht aus dem vor Ort anstehenden Granit. Das Baumaterial fand in Form von Bruchsteinen auch zum Bau der aufgehenden Mauern Verwendung. Nach der Form lässt sich das Portal als Schulterbogenportal bezeichnen. Vergleichbare Bogenformen gibt es z.B. auch im Bamberger Dom oder der Klosterkirche in Ebrach. Nach Baumaterial und Baukonstruktion handelt es sich um ein Werksteinportal, das im Gegensatz zu einem Backsteinportal aus mehreren Steinblöcken hergestellt wurde, welche von Hand gehauen werden mussten. Vor dem Behauen der Werksteine mussten die Granitblöcke zu groben Quadern gespalten werden. Die Mitarbeiter des Geschichtsparks Bärnau-Tachov zeigen die historische Handwerkstechnik mit den typischen Werkzeugen des 14. Jahrhunderts. (Fotos: Eckstein, Pták, Nöbauer 2019)

V blízkosti jihočeského města České Budějovice se nachází zřícenina kláštera Kuklov. Bohatě zdobený pozdně gotický portál vedoucí do bývalé hlavní lože klášterního kostela je vytesán z místní žuly, tentýž materiál byl použit – jako lomový kámen – i ke stavbě obvodových zdí. Portál tohoto tvaru se nazývá „sedlový“ a lze ho najít např. i v katedrále v Bamberku nebo klášterním kostele v Ebrachu. Je vybudován z tesaňého kamene; použitým stavebním materiálem i konstrukcí z mohutných kvádrů se liší od ručně tvarovaných cihlových portálů. Před vlastním opracováním stavebních kamenů bylo třeba naštipat velké žulové bloky na hrubé kvádry. Místní kameníci z Historického parku Bärnau-Tachov ukazují práci s dobovými nástroji a nářadím a přibližují návštěvníkům historické řemeslné techniky 14. století.

